

Historie Západočeského muzea v Plzni

Snahy o založení muzea v Plzni vznikly již v polovině 19. století. Nejstarší plzeňské noviny Pilsener Anzeiger ze dne 8. a 12. srpna roku 1847 popisují v článku Das Gymnasial Museum in Pilsen založení školního muzea ředitelem plzeňského premonstrátského gymnázia Josefem Stanislavem Zauperem. Muzeum nebylo jen školní sbírkou určenou k výuce, ale bylo zpřístupněno i veřejnosti. Sbíрка byla umístěna v gymnáziu kláštera sv. Anny (dnešní Státní vědecká knihovna) a rozdělena byla na čtyři skupiny sbírek. V první skupině byly shromážděny předměty náboženské, ve druhé ukázky přírodnin a geologie. Třetí skupina obsahovala předměty týkající se historie a umění – numismatika, plastiky, grafika, průmyslové modely. Ve čtvrté skupině byly zařazeny ukázky dokumentující vědní obory – matematiku, historii, archeologii, zeměpis a technické vědy. Ze zprávy se dovídáme, že od počátku byly sbírky velmi rozsáhlé. Muzeum však brzy zaniklo, nevíme přesně kdy a proč.

V roce 1849 přichází s myšlenkou na založení muzea profesor téhož gymnázia Josef František Smetana. Jeho podnět však nebyl realizován. Krátce nato, Obchodní a živnostenská komora v Plzni vydala provolání o zřízení stálé sbírky technologických a průmyslových výrobků (6. 4. 1851). Navrhovatelem stálé expozice byl známý plzeňský průmyslník Ignác Schiebl. Avšak ani tato myšlenka neuspěla. Jednou z příčin byla i otázka, zda muzeum bude české či německé.

Dalším konkrétním pokusem byl návrh průmyslníka Hugo Jelínka, který svolal na 23. 4. 1867 do Občanské záložny v dnešní Jungmanově ulici schůzi občanů, kde předložil podnět ke zřízení průmyslového muzea pod názvem „Spolek průmyslového muzea a permanentní výstavy výrobků a surovin kraje plzeňského“. Ani tento pokus nebyl realizován kvůli obavám z finančního rizika.

Až počátkem roku 1878 byl založen „Spolek přátel literatury a vědy české“ s četnými dílčími odbory, z nichž nejdůležitější byl odbor přírodovědný a historický. Spolek soustřeďoval snahy tehdejší plzeňské inteligence povznést kulturní život v Plzni. Odtud také vyšel ihned po založení spolku návrh ke zřízení samostatného historického a průmyslového muzea. Mezi propagátory muzea byl profesor reálného gymnázia historik Josef Strnad, politik František Schwarz, továrník Eduard Dubský a spisovatel Jaroslav Schiebl. Spolek podal 15. 9. 1878 žádost městské radě o poskytnutí vhodných místností pro uložení shromážděných sbírek. Byly také vypracovány stanovy budoucího muzea a byl stanoven sbírkotvorný program. Podle těchto stanov mělo muzeum systematicky sbírat předměty historické, národopisné a přírodovědné. Současně mělo muzeum zastávat i funkci muzea uměleckoprůmyslového. Muzeum mělo být dvojjazyčné a jeho působnost se měla vztahovat na celé západní Čechy. Eduard Dubský, člen městské rady, navrhl na schůzi obecního zastupitelstva 8. 11. 1878 zřízení muzea, jako muzea obecního pod názvem „Obecní muzeum pro město Plzeň a západní Čechy“. Návrh byl přijat 18 hlasy českých zastupitelů proti 8 hlasům německých členů zastupitelstva. Muzeu byly předány historicky cenné předměty ve vlastnictví města a pro sbírky byly vyčleněny prostory v budově bývalého kláštera sv. Anny. Tam, kde se o založení muzea pokoušel ve 40. letech J. S. Zauper. Veřejnost byla vyzvána k darování historicky cenných věcí do majetku muzea.

Již na konci února 1879 obsahovaly muzejní sbírky 4 265 předmětů. Dne 24. 7. 1880 bylo muzeum slavnostně zpřístupněno veřejnosti. Průmyslový odbor během 80. let 19. století získal rozsáhlé sbírky uměleckořemeslných předmětů, obrazů a plastik, ale také děl soudobých plzeňských umělců. Správa muzea konstatovala, že sbírky jsou natolik rozsáhlé, že je vhodné zřídit samostatné muzeum po vzoru umělecko-průmyslových muzeí ve Vídni (1883), Liberci a Brně (1873). Od roku 1887 působí již samostatné Západočeské umělecko-průmyslové muzeum. Muzea byla umístěna v prostorách kláštera sv. Anny až do stavby nové muzejní budovy, kterou v roce 1895 navrhl ředitel umělecko-průmyslového muzea arch. Josef Škorpil. Nová muzejní budova byla postavena plzeňským stavitelem Eduardem Krohem. Stavba byla zahájena na konci roku 1896 a hrubá stavba byla dokončena v roce 1898, vnitřní výzdoba v roce 1899. V roce 1901 byly do nové budovy přestěhovány sbírky z nevyhovujících prostor a v roce 1913 bylo muzeum otevřeno pro veřejnost.

Mimořádný význam v tehdejší době měl výnos c. k. ministerstva vnitra ze dne 23. 10. 1901, kterým bylo uděleno obci královského města Plzně "na základě Nejvyššího rozhodnutí povolení, by své historické a průmyslové muzeum pojmenovala dle Nejvyššího jména Jeho Veličenstva Museum císaře a krále Františka Josefa I. a opatřila je nápisem Francisco-Josephinum. Dle tohoto Nejvyššího rozhodnutí budou se tyto ústavy nazývati: Historické muzeum císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni a Západočeské umělecko-průmyslové muzeum císaře a krále Františka Josefa I.

V roce 1909 vznikl v Plzni tzv. Kroužek přátel starožitností pod vedením Ladislava Lábka. Na jeho činnost navázala v roce 1911 Společnost pro národopis a ochranu památek Plzně a okolí. V roce 1914 město zakoupilo pro potřeby této společnosti Gerlachovský dům v Dřevěné ulici pro účely národopisného muzea. Vlastní Národopisné muzeum bylo ustaveno 22. 2. 1918.

Vedoucí pracovníci Západočeského muzea byli po roce 1918 v popředí muzejní a muzeologické činnosti Československé republiky. Ředitel Historického muzea PhDr. Fridolín Macháček byl iniciátorem a vůdčím duchem Svazu československých muzeí. Dne 27. - 28. 9. 1919 jednal v Plzni poradní sbor Svazu českých muzeí. Členy poradního sboru byli Z. Wirth, K. Guth a Fridolín Macháček, který vypracoval koncepci činnosti Svazu. Jeho koncepce muzejní práce má trvalou platnost a ve svých základních principech nebyla dodnes překonána. Počátkem července roku 1925 ředitel Národopisného muzea Ladislav Lábek zpracoval zásady muzejní evidence a správy sbírek. Tento evidenční systém byl základem všech Směrnic pro správu sbírek v muzeích a galeriích do nedávné doby. Ředitel Umělecko-průmyslového muzea, univerzitní profesor Jindřich Čadík, byl uznávaným zakladatelem klasické archeologie na Karlově universitě. Jeho práce mají platnost i v dnešní době.

Od března 1939 se vlivem nástupu totalitního režimu práce muzeí na dlouhá léta politizuje. V březnu 1939 bylo uzavřeno legionářské Muzeum osvobození - expozice Historického muzea. Dne 19. 7. 1940 část sbírek odvezla Německá státní policie neznámo kam. Ředitelé muzeí byli penzionováni a později zatčeni. Dne 17. 1. 1944 ředitel Historického muzea, Dr. Fridolín Macháček, a následně 3. 7. ředitel Umělecko-průmyslového muzea, profesor Dr. Jindřich Čadík. Německá správa dne 15. 3. 1943 sloučila muzea pod jednu německou správu, částečně zrušila expozice a provedla přesuny sbírek mezi jednotlivými muzejními budovami.

Konec roku 1944 a počátek roku 1945 byly podniknuty opakované nálety spojeneckých armád na centrum Plzně. Při těchto náletech byla poškozena především muzejní budova. Byly však částečně poškozeny i sbírkové předměty. Ihned po skončení války muzejní pracovníci provedli celkovou revizi a nové uložení sbírek. Bylo zjištěno, že více škody bylo způsobeno administrativními zásahy než válečnými událostmi. Všechna muzea úzce spolupracovala po roce 1945 na obnově plzeňského muzejnictví. V letech 1945 - 47 vedoucí pracovníci plzeňských muzeí řešili dilema, zda budou v Plzni tři samostatná muzea nebo se všechna sloučí v jeden právní celek. Dilema za ně nakonec vyřešila změna politické orientace státu v roce 1948. Dne 8. 3. 1948 byla všechna plzeňská muzea sloučena definitivně do jediného ústavu s názvem Západočeské muzeum v Plzni.

Krátce poté byl z fondů Západočeského muzea vyčleněn Archiv města Plzně, v roce 1950 byla knihovna Historického muzea převedena do nově vznikající Státní vědecké knihovny v Plzni a jako poslední bylo provedeno v roce 1953 rozdělení fondu obrazů a plastik mezi muzeum a nově vznikající Západočeskou galerii. Tím byl s konečnou platností rozdělen sbírkový fond, který byl v plzeňských muzeích vytvářen od roku 1878.

Roku 1958 bylo muzeum volně spojeno s galerií a nově založeným Krajským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody v jeden administrativní celek pod názvem Krajský vlastivědný ústav v Plzni. Tento nefunkční konglomerát organizací rozdílného zaměření měl jen krátké trvání. Již v roce 1960 se osamostatňuje Krajské středisko SPPOP i Západočeská galerie v Plzni. Galerie a muzeum však užívají historickou budovu muzea až do roku 1985.

Západočeské muzeum v Plzni rozšiřovalo však i nadále své aktivity. V roce 1959 vzniklo v prostorách bývalé sladovny ve Veleslavínově ulici jako pobočka Západočeského muzea Pivovarské muzeum. Nákladem muzea byl tento objekt opraven a v 70. letech byla vybudována důstojná expozice pivovarnictví v Plzni. V březnu 1987 byl objekt se sbírkovým fondem předán z nařízení rady ZKNV Plzeňským pivovarům. V této souvislosti bylo nutno přesunout depozitáře a pracoviště odborných muzejních oddělení – oddělení botaniky a oddělení zoologie. Oddělení geologicko-paleontologické bylo zrušeno již v roce 1975 a jeho sbírky byly tezaurovány.

V roce 1984 došlo k zásadní změně činnosti muzea i práce jeho zaměstnanců. Dlouhá léta opomíjená údržba poznamenala budovu muzea po stavební stránce. Bylo zjištěno rozsáhlé napadení budovy dřevokaznou houbou. Poškození bylo tak rozsáhlé, že bylo nutno přistoupit k výměně celého krovu, střešní krytiny včetně věžních nástaveb. Stav budovy postavené na počátku 20. století již nevyhovoval provozním a bezpečnostním požadavkům kladeným na muzejní objekty na konci 20. století. Projektovou přípravou byl pověřen Krajský projektový ústav, hlavní projektant Ing. arch. Jan Soukup. Po zrušení této organizace, převzala projekci firma SOUKUP s.r.o. včetně průběžných doplňků a oprav.

V souvislosti s generální opravou budovy bylo nutno z muzejní budovy vystěhovat do náhradních nevyhovujících prostor veškeré sbírky muzea a fondy knihovny. Během jednoho roku byly do provizorních depozitářů přesunuty sbírky muzea. Náhradní prostory byly v roce 1990 - 91 vráceny původním majitelům. Pro Západočeské muzeum to znamenalo znovu změnit uložení sbírek z restituovaných objektů do objektů náhradních. Za pomoci Ministerstva kultury ČR (které bylo od roku 1990 zřizovatelem Západočeského muzea) byly muzeem zakoupeny a pronajaty náhradní objekty, které svoji kapacitou měly řešit na příštích

několik desetiletí depozitární a pracovní potřeby muzea. Jejich údržba, oprava, provoz a ostraha byly však náročné na rozpočet muzea. Od roku 1992 používají jednotlivá oddělení Západočeského muzea v odůvodněných případech historických názvů: Západočeské muzeum v Plzni - Historické muzeum, Přírodovědné muzeum, Národopisné muzeum, Uměleckoprůmyslové muzeum, Knihovna Západočeského muzea.

V roce 1998 byla znovu otevřena hlavní budova Západočeského muzea v Plzni. Dokončení její celkové rekonstrukce však probíhá ještě i v roce 2013. Po dobu uzavření muzejních sbírek a expozic práce muzea nestagnovala. Během posledních dvou desetiletí muzeum rozvíjelo především vědecko-výzkumnou práci prostřednictvím grantových projektů a ústavních výzkumných úkolů. Byly vybudovány moderní depozitáře. Muzeum vydalo a nadále vydává řadu odborných publikací a sborníků přírodovědného i společensko-vědního zaměření.

Reorganizace veřejné správy se dotkla i Západočeského muzea v Plzni. V roce 2001 bylo muzeum delimitováno pod Plzeňský kraj. Plzeňský kraj jako zřizovatel muzea přistoupil ke své zřizovatelské funkci zodpovědně a v průběhu několika let se podařilo vyřešit řadu prostorových i finančních problémů. Vstřícný postoj Plzeňského kraje k činnosti muzea umožnil jeho další intenzivní rozvoj. Prioritou se stalo nové uložení sbírek v centrálních depozitářích, jejich konzervace a restaurování. Nově rekonstruované sály hlavní budovy muzea umožnily rozsáhlou výstavní činnost.

PhDr. František Frýda
ředitel ZČM v Plzni